

УДК 346.2

Дарія Опришко,

аспірантка кафедри правового регулювання економіки

Державного вищого навчального закладу

«Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

КОРПОРАЦІЯ ЯК РІЗНОВИД ДОГОВІРНИХ ОБ'ЄДНАНЬ ПІДПРИЄМСТВ

*У статті аналізуються нормативно-правові акти України, що закріплюють поняття «корпорація», а також точки зору науковців щодо визначення цього терміна. Окрім цього, досліджується досвід країн з розвинутою ринковою економікою та законодавчі ініціативи Російської Федерації з цього питання. У висновках надаються пропозиції щодо удосконалення законодавства України в частині визначення терміна «корпорація». **Ключові слова:** корпорація, договірне об'єднання підприємств, корпоративне підприємство, законодавство про компанії, *acquis communitaire*, юридична особа, господарське товариство, акціонерне товариство.*

Останніми роками у світі прослідковується тенденція до збільшення об'єднань юридичних осіб і концентрації капіталів, важелів управління, наукових розробок, а також людських ресурсів у межах великих структур. Україна не становить винятку серед світових тенденцій — у державі дедалі частіше утворюються договірні об'єднання підприємств з метою збільшення своєї конкурентоздатності та захисту інтересів учасників як на національному, так і на міжнародних ринках. Так, відповідно до даних, оприлюднених Державним комітетом статистики України, кількість корпорацій в Україні в період з 1997 р. по 2012 р. зросла на 530 суб'єктів, і становила на кінець минулого року 862 одиниці [1]. Ці процеси привертають до себе увагу як науковців, так і практиків, оскільки консолідація підприємств є однією з найпрогресивніших моделей ведення господарської діяльності, яка може значно вплинути на побудову економічних відносин у майбутньому.

Актуальність дослідження зумовлена відсутністю в законодавстві України та в правовій доктрині єдиного підходу до терміна «корпорація». Узгодження нормативно-правових актів України в цій частині є необхідним, оскільки це сприяє ефективному правовому регулюванню об'єднань юридичних осіб.

Також слід враховувати, що Україна взяла на себе зобов'язання щодо вжиття низки заходів для забезпечення поступового приведення свого законодавства у відповідність до *acquis communitaire* [2]. При цьому законодавство про компанії визначається як одна з пріоритетних галузей, в яких має бути забезпечена «приблизна адекватність законів» [3].

Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» не містить визначення «корпорація». В ньому вживаються терміни «компанія» та «фірма», які означають компанії та фірми, створені відповідно до цивільного та комерційного законодавства держави, за виключенням неприбуткових товариств [4]. Однак поняття «корпорація» міститься в національному праві держав—членів Європейського Союзу.

Зазначимо, що в юридичній науці існує точка зору, відповідно до якої термін «законодавство про компанії» поширюється не на всіх суб'єктів господарювання, передбачених законодавством України, а лише на акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю і товариства з додатковою відповідальністю — юридичних осіб, учасники яких несуть обмежену відповідальність [5].

У цілому ми погоджуємося з таким підходом, однак вважаємо за доцільне

все ж розглянути поняття «корпорація» в рамках сфери «законодавства про компанії». Це пояснюється рядом спільних ознак, які вона має з господарськими товариствами, дещо іншим змістом, який вкладається в термін «корпорація» в зарубіжних державах, а також потребою узгодження понятійного апарату, що використовується в нормативно-правових актах України.

Українське законодавство з питань визначення організаційно-правових форм юридичних осіб потребує ґрунтовного перегляду та систематизації. Існує чимало норм, які не відповідають сучасним потребам та умовам ринкової економіки. Особливо це проявляється в частині правового регулювання об'єднань підприємств.

Метою статті є висвітлення окремих проблем, пов'язаних з визначенням корпорації як різновиду договірних об'єднань підприємств за законодавством України, аналіз зарубіжного досвіду при визначенні категорії «корпорація», а також надання пропозицій щодо вдосконалення нормативно-правових актів України.

Питання, пов'язані з утворенням та функціонуванням такого різновиду об'єднання юридичних осіб, як корпорація, досліджувались С. М. Грудницькою [6], В. В. Луцьом, В. А. Васильєвою, І. В. Спасибо-Фатеевою [7], В. О. Джуринським [8], О. Р. Кібенко [9] та іншими науковцями. Проте поняття корпорації як однієї з організаційно-правових форм юридичних осіб (в умовах ринкової економіки) є недостатньо дослідженим у працях вітчизняних вчених-юристів.

Термін «корпорація», який вживається в Класифікації інституційних секторів економіки України, має абсолютно інше значення, ніж той, що визначений в Господарському кодексі України. Останній закріплює, що *корпорація є однією з організаційно-правових форм об'єднань підприємств* (ч. 3 ст. 120 Господарського кодексу України). Натомість, вказана Класифікація визначає *корпорацію як узагальнюючий термін для господарських товариств*, які вважаються основною інституційною формою підприємництва у ринковій економіці [10]. Отже,

в одне й те саме поняття вкладається кардинально різний зміст. Це свідчить про те, що на офіційному рівні немає чіткого розуміння того, що являє собою корпорація. Відсутність у законодавстві однозначного підходу до визначень неодмінно породжує проблеми на практиці (наприклад, подання до суду позовів про визнання дій державного реєстратора щодо проведення реєстрації юридичної особи в організаційно-правовій формі, яка не відповідає законодавству, незаконними; про визнання установчих документів юридичної особи недійсними; про визнання рішень компетентних органів юридичної особи недійсними тощо).

Це питання потребує вирішення, по-перше, через необхідність усунення порушення принципу вищої юридичної сили закону, відповідно до якого всі нормативно-правові акти мають прийматися на основі законів та за своїм змістом не повинні суперечити їм [11]. По-друге, існує необхідність у приведенні визначення поняття «корпорація» у відповідність до світового розуміння цієї категорії. Це допоможе наблизити українське законодавство до правових норм країн Європи, усунути множинність тлумачень цієї категорії та гармонізувати законодавство України в цій частині.

Проаналізуємо існуючі в юридичній науці підходи до тлумачення вказаного терміна. Так, дуже часто у наукових працях корпорація ототожнюється з акціонерним товариством, товариством з обмеженою відповідальністю та товариством з додатковою відповідальністю [12; 13; 14; 15]. В. А. Васильєва відзначає, що чітке закріплення цього поняття відсутнє як в юридичній літературі, так і в законодавстві. Погоджуючись з існуванням визначення терміна «корпорація» в Господарському кодексі України, вона, фактично, прирівнює його до корпоративного підприємства, визначеного в ч. 5 ст. 63 Господарського кодексу України [16]. Натомість, В. О. Джуринський розглядає корпорацію саме як різновид об'єднання підприємств [17]. А деякі науковці взагалі вважають, що «ні різноманітні закони, що регулюють діяль-

ність компаній, ні судові прецеденти не містять легальної дефініції терміна «корпорація» [18]. Отже, можна констатувати, що в доктрині також відсутній єдиний підхід до цього поняття.

Така невизначеність змушує звернутися до досвіду провідних держав світу, зокрема країн Європейського Союзу, а також до законодавчих ініціатив Російської Федерації, щоб проаналізувати, який зміст вони вкладають у термін «корпорація».

Розпочнемо з визначення цього поняття в країнах Європейського Союзу. Зарубіжний досвід свідчить, що під корпораціями розуміють юридичні особи, створені внаслідок об'єднання капіталів, які мають назву компанії або товариства [19]. У Великій Британії поняття «корпорація» є синонімом терміна «юридична особа», що вживається в законодавстві України [20]. Якщо звернутися до досвіду країн романо-германської правової системи, то ми побачимо дещо «вужчий» підхід до розуміння цієї категорії. Так, у праві окремих капіталістичних країн, зокрема в Федеративній Республіці Німеччина і у Швейцарії, існує поділ юридичних осіб на корпорації та установи. При цьому корпорації — це юридичні особи, які об'єднують кілька фізичних або юридичних осіб на засадах членства [21].

Не менш важливим є аналіз доктрин і правових концепцій окремих країн Співдружності Незалежних Держав. Для вирішення законодавчих колізій, що існують у праві України, корисним, на наш погляд, є досвід Російської Федерації.

Так, за станом на початок 2013 р. законодавство Російської Федерації не містило загального визначення «корпорація». Виняток становила лише «державна корпорація» — предмет дуже гострої критики через неоднозначність свого правового статусу. Відповідно до чинного законодавства Російської Федерації (за станом на лютий 2013 р.), вона утворюється як некомерційна організація, що не має членства, заснована Російською Федерацією на основі майнового внеску для здійснення соціальних,

управлінських та інших суспільно корисних функцій на підставі федерального закону [22].

На думку Ю. О. Вербицької, державна корпорація, як некомерційна організація, є «абсолютно зайвою для російського правопорядку організацією» [23]. О. В. Романовська погоджується з точкою зору, відповідно до якої включення таких суб'єктів до системи некомерційних організацій розмиває наукові критерії класифікації юридичних осіб, а також зазначає, що це явно суперечить сутності багатьох з корпорацій, що здійснюють яскраво виражену економічну діяльність [24].

Концепція розвитку цивільного законодавства Російської Федерації визначає, що фактично державна корпорація не є організаційно-правовою формою юридичної особи, а являє собою спеціальний спосіб створення суб'єктів права, унікальних за своїм правовим статусом [25].

У російській правовій доктрині нерідко висловлювалась думка про важливість закріплення загального терміна «корпорація» на законодавчому рівні, що допоможе усунути недоліки в нормативно-правових актах Російської Федерації та визначити місце державних корпорацій в системі суб'єктів права. Така необхідність відзначалась і законодавцями, зокрема в Концепції розвитку цивільного законодавства Російської Федерації [26], а також Президентом Російської Федерації в своєму Указі «Про удосконалення Цивільного кодексу Російської Федерації» [27], в якому, до речі, підкреслювалась необхідність врахування при цьому досвіду країн Європейського Союзу.

З метою втілення в життя положень Концепції, 03.04.2012 р. був внесений на розгляд Державної Думи Російської Федерації законопроект № 47538-6 «Про внесення змін в частини першу, другу, третю та четверту Цивільного кодексу Російської Федерації, а також окремі законодавчі акти Російської Федерації» [28], що станом на лютий 2013 р. успішно пройшов перше читання.

Принципові зміни, передбачені цим проектом, торкнуться поділу юридичних

осіб на корпорації та унітарні організації. Так, пропонується на законодавчому рівні закріпити поняття корпорації (корпоративної організації) як юридичної особи, засновники (учасники, члени) якої мають право на участь в управлінні її діяльністю (правом членства). Відповідно до законопроекту корпорації можуть створюватися як господарські товариства (товариства з обмеженою відповідальністю і акціонерні товариства), повні та командитні товариства, господарські партнерства, асоціації (союзи), а також в ряді інших організаційно-правових форм, виключний перелік яких наведений в цьому проекті Закону [29].

Перелік організаційно-правових форм, в яких пропонується створювати корпорації та унітарні організації в Росії, є вичерпним, а поняття «корпорації» узгоджене з терміном «корпоративні (членські) права та обов'язки». Останні визначаються як *права та обов'язки, які набуваються учасниками корпоративної організації у зв'язку з їх участю в корпорації щодо створеної цими учасниками юридичної особи, за виключенням випадків, передбачених Цивільним кодексом Російської Федерації* [30].

Таким чином, поділ всіх юридичних осіб на корпорації та унітарні організації, а також визначення чіткого переліку їх видів дозволить чітко уявити систему суб'єктів господарювання, що існують у Російській Федерації. На нашу думку, це є першим, але надзвичайно важливим кроком для подальшого вдосконалення законодавства, кристалізації правового статусу окремих суб'єктів та усунення прогалин у нормативно-правових актах.

Отже, ми можемо зробити висновок, що в провідних державах світу зміст, який вкладається в термін «корпорація», значно відрізняється від змісту, що закріплений в законодавстві України за цим поняттям. Зміст категорії «корпорація» в зарубіжних країнах наближений до значення терміна «корпоративне під-

приємство», визначеного в ч. 5 ст. 63 Господарського кодексу України.

Співзвучність визначень «корпоративне підприємство», «корпоративні права», «корпоративні відносини» з терміном «корпорація», а також доктринальне тлумачення останнього як господарського товариства або акціонерного товариства призводить до змішування різних категорій, неоднакового трактування цього поняття в рамках українського законодавства та порушення нормативно-правових актів.

Виходячи з аналізу вищевикладеного матеріалу, вважаємо за доцільне зробити такі **висновки та пропозиції**.

1. У зарубіжних країнах категорія «корпорація» має децю інше значення, ніж термін «корпорація», закріплений в Господарському кодексі України. В іноземних державах це поняття більш наближене до терміна «корпоративне підприємство», визначеного в Господарському кодексі України.

2. З метою систематизації нормативно-правових актів України визначення єдиних підходів до категорії «корпорація» і враховуючи взяті на себе Україною зобов'язання перед світовою спільнотою, пропонується внести такі зміни та доповнення до Господарського кодексу України:

доповнити його статтею щодо визначення поняття «корпорація» і викласти її в наступній редакції: «Корпоративна організація (корпорація) — це юридична особа, створена двома і більше особами з метою здійснення господарської діяльності, засновники (учасники, члени) якої наділені корпоративними правами щодо цієї організації», а також виключити частину 3 статті 120 Господарського кодексу України.

Ці зміни допоможуть узгодити між собою норми законодавства України, а також гармонізувати поняття «корпорація» з підходами до цього терміна в країнах Європи.

ПРИМІТКИ

1. Збірник «Статистичний щорічник України за 2011 рік» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://ukrstat.org/uk/druk/katalog/kat_u/publ1_u.htm.

2. Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18.03.2004 р. № 1629-IV (за станом на 01.10.2011 р.) // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 29. — Ст. 367.

3. Стаття 51 Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 14.06.1994 р. (за станом на 22.11.2010 р.) // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 46. — Ст. 415.

4. Додаток до Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18.03.2004 р. № 1629-IV (за станом на 01.10.2011 р.) // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 29. — Ст. 367.

5. Кібенко О. Р. Європейське корпоративне право на етапі фундаментальної реформи: перспективи використання європейського законодавчого досвіду у правовому полі України. Серія: «Юридичний радник» / О. Р. Кібенко. — Х. : Страйд, 2005. — С. 104.

6. Грудницькая С. Н. Правовой статус объединений предприятий в промышленности : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 / Грудницькая Светлана Николаевна. — Д., 1996. — 216 с.

7. Корпоративне право України : підручник / В. В. Луць, В. А. Васильєва, О. Р. Кібенко [та ін.] ; за заг. ред. В. В. Луця. — К. : Юрінком Інтер, 2010. — 334 с.

8. Джуринський В. О. Правове становище господарських об'єднань в Україні : монографія / В. О. Джуринський. — К. : Юрінком Інтер, 2010. — 224 с.

9. Кібенко О. Р. Зазнач. праця.

10. Наказ Державного комітету статистики України «Про затвердження Класифікації інституційних секторів економіки України» від 18.04.2005 р. № 96 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1157.597.3&nobreak=1>.

11. Лист Міністерства юстиції України від 30.01.2009 р. № Н-35267-18 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v3526323-09/conv>.

12. Нашинець-Наумова А. Ю. Правове регулювання діяльності вітчизняних корпорацій / А. Ю. Нашинець-Наумова // Підприємництво, господарство і право. — 2010. — № 3. — С. 15—17.

13. Кудря Я. В. Проблеми і напрями вдосконалення кодексів корпоративного управління / Я. В. Кудря // Економіка та право. — 2010. — № 3. — С. 83—86.

14. Жорнокуй Ю. М. Проблемні питання визначення поняття категорії «корпорація» та її ознак / Ю. М. Жорнокуй // Підприємництво, господарство і право. — 2009. — № 8. — С. 28—32.

15. Батрин С. В. Корпоративні правовідносини: питання рівності, майнової самостійності та вільного волевиявлення / С. В. Батрин // Економіка и право. — 2009. — № 3. — С. 128—131.

16. Корпоративне право України : підручник / В. В. Луць, В. А. Васильєва, О. Р. Кібенко [та ін.] ; за заг. ред. В. В. Луця. — К. : Юрінком Інтер, 2010. — С. 89.

17. Джуринський В. О. Зазнач. праця. — С. 48—49.

18. Корпорации: настоящее и будущее (экономико-правовые проблемы) / Л. А. Савельев [и др.] ; Донбасская национальная академия строительства и архитектуры. — Донецк : ОСЮ «Юго-Восток, Лтд», 2004. — С. 33.

19. Корпоративне право України : підручник / В. В. Луць, В. А. Васильєва, О. Р. Кібенко [та ін.] ; за заг. ред. В. В. Луця. — К. : Юрінком Інтер, 2010. — С. 89.

20. Кібенко О. Р. Зазнач. праця. — С. 48.

21. Кулагин М. И. Избранные труды по акционерному и торговому праву. — 2-е изд., испр. / М. И. Кулагин. — М. : Статут, 2004. — С. 52.

22. О некоммерческих организациях : Федеральный закон Российской Федерации от 12.01.1996 г. № 7-ФЗ, с изм. и доп. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://base.garant.ru/10105879/2/>.

23. Корпорации и учреждения : сб. статей / отв. ред. М. А. Рожкова. — М. : Статут, 2007. — С. 25.

24. Романовская О. В. Публичные корпорации в российском праве / О. В. Романовская. — М. : Юрлитинформ, 2010. — С. 349.

25. Концепция развития гражданского законодательства Российской Федерации : одобрена решением Совета при Президенте Российской Федерации по кодификации и совершенствованию гражданского законодательства от 07.10.2009 г. // Вестник ВАС РФ. — 2009. — № 11.

26. Там само.

27. О совершенствовании Гражданского кодекса Российской Федерации : Указ Президента Российской Федерации от 18.07.2008 г. № 1108 // Собрание законодательства РФ. — 2008. — № 29 (ч. 1). — Ст. 3482.

28. Проект Закона № 47538-6/2 «О внесении изменений в части первую, вторую, третью и четвертую Гражданского кодекса Российской Федерации, а также отдельные законодательные акты Российской Федерации» [Электронный ресурс]. — Режим доступа : [http://asozd.duma.gov.ru/main.nsf/\(Spravka\)?OpenAgent&RN=47538-6](http://asozd.duma.gov.ru/main.nsf/(Spravka)?OpenAgent&RN=47538-6).

29. Там само.

30. Там само.

Опрышко Дарія. Корпорація як різновидність договірних об'єдинень підприємств.

В статті аналізуються нормативно-правові акти України, які закріплюють поняття «корпорація», а також точки зрення учених касательно определения данного термина. Кроме этого исследуется опыт стран с развитой рыночной экономикой и законодательные инициативы Российской Федерации по данному вопросу. В выводах излагаются предложения по усовершенствованию законодательства Украины в части определения термина «корпорація».

Ключевые слова: *корпорація, договірне об'єдинення підприємств, корпоративне підприємство, законодавство о компаниях, *acquis communautaire*, юридическое лицо, хозяйственное общество, акционерное общество.*

Opryshko Dariia. Corporation as one of the kinds of contract-based combinations of entities.

In the article legislative acts of Ukraine that define the term «corporation» as well as points of view of scientists regarding definition of this term are analyzed. Also, there is an investigation of the experience of states with developed market economy and legislative initiatives of Russian Federation on this issue. In the summary proposals regarding improvement of legislation of Ukraine in the part of definition of term «corporation» are expressed.

Key words: *corporation, contract-based combination of entities, corporate enterprise, legislation on companies, *acquis communautaire*, legal entity, commercial company, joint-stock company.*